

СТИВЪН КИНГ
ТЕОРИЯТА НА ЕЛ ТИ ЗА
ДОМАШНИТЕ ЛЮБИМЦИ

Превод от английски: Весела Прошкова, 2002

chitanka.info

Предполагам, че ако имах любим разказ от този сборник, това щеше да бъде „Ел Ти“. Доколкото си спомням, идеята за написването му дойде от рубриката „Скъпа Аби“, в която Аби изразяваше мнението, че домашният любимец е най-неподходящият подарък, който може да се направи. Това предполага, първо, че животното и новият му господар взаимно ще си допаднат; второ, че да го храниш два пъти дневно и да чистиш след него у дома и на улицата, е сбъднатата ти мечта. Ако не ме лъже паметта, Аби наричаше подаряването на домашни животни „върха на самонадеяността“. Според мен тук скъпата Аби се поизсилва. По случай четирийсетия ми рожден ден моята съпруга ми подари кутре от породата корджи и оттогава Марлоу — който вече е четиринайсетгодишен и само с едно око — е като член на семейството. През пет от тези години имахме и доста капризна сиамска котка на име Пърл. Докато наблюдавах как общуват Марлоу и Пърл — двамата проявяваха взаимно уважение, примесено с известна доза неприязън — ми хрумна идеята за разказ, в който двама съпрузи си разменят домашните любимци, които взаимно са си подарили. Направих го с лекота, при това много се забавлявах; всеки път, когато ме помолят да прочета на глас мой разказ, избирам именно този, приемайки, че разполагам с петдесетте минути, необходими за целта. Допада ми, че като го слушат, хората се смеят. Още повече ми допада неочакваната промяна в настроението към края — от смях към тъга и ужас. Заварва читателя неподготвен и така емоционалният заряд се повишава. За мен това е най-важното. Ще ми се, докато четете разказ, да ви накарам да се смеете или да плачете... или и двете едновременно. С други думи — желая сърцата ви. Ако пък целта ви е да научите нещо, запишете се я на курс, я в училище.

Моят приятел Ел Ти почти не споменава за изчезването на съпругата си, която може би е станала поредната жертва на Човека с брадвата, но обича да разправя как го е напуснала. Докато говори, от време на време позабелва очи, сякаш казва: „Преметна ме, момчета — направо ми скри топката.“ Понякога разказва историята на колегите, които седят на товарната платформа зад фабриката и обядват с каквото са си донесли от къщи; той също отхапва от сандвича, който сам си е приготвил — Лулубел вече я няма да се грижи за него. Неизменно разсмива слушателите с историята си, която неизменно завършва с „теорията на Ел Ти за домашните любимци“. Да му се не види, и аз неизменно се разсмивам. Историята наистина е смешна, дори ако знаеш как свършва... а никой от нас всъщност не знае края ѝ.

— Напуснах работа в четири както обикновено — Подхваща Ел Ти — и както винаги се отбих в „Бърлогата на Дан“ да ударя една-две бири. Както обикновено поиграх на едноръкия бандит, после се прибрах вкъщи. Тъкмо тогава нещата престанаха да бъдат както обикновено. Като стане сутрин, човек хабер си няма колко ще се промени животът му, докато вечерта си легне. В Библията се казва: „Не знаеш нито, деня нито часа.“ Предполагам, че се отнася за настъпването на смъртта, обаче пасва и за всичко останало, приятели. За всичко на този свят. Никога не знаеш какво те очаква.

Когато завих по алеята, забелязах, че вратата на гаража е отворена, а малкото субаро, дето тя си го донесе като зестра, липсва, обаче отначало не ми направи особено впечатление. Тя непрекъснато юркаше колата — я до някоя разпродажба на употребявани вещи, я до друго място — и все оставяше отворена проклетата врата. Казвах ѝ: „Лулу, ако ти стане навик, рано или късно някой ще се възползва. Ще се намъкне в гаража и ще свие например гребло или дървени въглища, може би даже електрическата косачка. Мама му стара, дори някой адвентист от седмия ден, току-що изкласил от духовното училище, ще открадне, ако изкушението е прекалено голямо, а да изкушаваш такива хора е ужасно, защото те са много по-чувствителни от нас.“ Тя все отговаряше: „Няма да се повтори, Ел Ти, най-малкото ще се постарая. Обещавам, скъпи.“ И наистина се поправяше, само от време на време като всеки грешник се връщаше към стария навик.

Паркирах встрани, та да вкара колата, като се върне, обаче затворих вратата на гаража. Влязох през задната врата и проверих пощенската кутия, която се оказа празна. Разните там пликосе и рекламни листовки бяха върху кухненския плот, което означаваше, че е излязла след единайсет — той не идва преди десет часа. За пощальона ми е думата.

Луси стоеше до вратата и мяукаше по особения начин на сиамките — мяукането ѝ ми харесва, намирам го симпатично, само че Лулу го мразеше, може би защото ѝ напомняше плача на бебе, а тя не искаше да чуе за бебе. „Притрябвало ми е някакво плешиво маймунче“ — казваше.

Това, че Луси ме чакаше на вратата, си беше съвсем в реда на нещата. Писаната адски си падаше по мен. И още си пада. Сега е двегодишна. Купихме я в началото на последната година от брака ни. Да не повярва човек, че Лулу я няма от цели дванайсет месеца и че с нея бяхме заедно три години. Обаче Лулубел беше от хората, дето правят силно впечатление. Беше родена за звезда. Винаги ми е напомняла за Лусил Бол^[1].

Като се замисля, затуи кръстих котката Луси, макар че по онова време не си давах сметка за това. Вероятно е била подсъзнателна асоциация. Щом влезеше в стаята — думата ми е за Лулубел, не за котката — сякаш греиваше светлина. Когато подобен човек си отиде, все не ти се вярва, че вече го няма, непрекъснато очакваш завръщането му...

* * *

Няколко думи за котката. Кръстихме я Луси, обаче Лулубел толкова я ненавиждаше, че я преименува на Скапалуси и прякорът си остана. Честно казано, писаната не беше откачена, само искаше да бъде обичана. Копнееше за обич повече от всеки домашен любимец, който съм притежавал през живота си, а те не са малко.

Но да не се отклоняваме от темата. Влязох вкъщи, взех котката и я погалих, а тя се покатери на рамото ми взе да мърка и да говори на сиамския си език. Прегледах пликосете върху кухненския плот, хвърлих в кошчето за смет съобщенията за неплатени сметки и отидох

до хладилника да дам на писаната нещо за хапване. Винаги държа там отворена консервена кутия с храна за котки. Като чу шума от отгръщането на алуминиевото фолио, Луси се въодушеви и заби нокти в рамото ми. Котките са много умни, да го знаете от мен. Много по-умни са от кучетата. И в други отношения са по-различни от тях. Според мен светът не се разделя на мъже и жени, а на хора, които харесват котки, и други, които си падат по кучета. Случайно да е хрумвало на някого от вас, производители на консерви?

Лулу адски надигаше, задето оставям в хладилника отворена консерва с храна за котки; въпреки, че е покрита с алуминиево фолио; разправяше, че всички продукти имат вкус на прегоряла риба тон, само че по този въпрос бях непреклонен. Общо взето, отстъпвах за всичко, но по отношение на котешката храна с нокти и зъби отстоявах правата си. Пък и без това храната беше само поводът. Причината беше *котката*. Лулубел просто не я обичаше. Луси беше нейна котка, но тя не я обичаше.

Като се приближих до хладилника, видях бележка, затисната с един от магнитите, оформени като някакъв зеленчук. Беше от Лулубел. Доколкото си спомням, гласеше следното:

„Скъпи Ел Ти,

Напускам те, миличък. Когато четеш тази бележка, аз отдавна ще съм си отишла... освен ако не се върнеш рано вкъщи. Мисля, че няма такава опасност, защото откакто сме женени, нито веднъж не си се прибрал рано, но поне съм сигурна, че ще забележиш писмото ми почти веднага, понеже като се върнеш, не идваш да ме целунеш и да кажеш: «Здрасти, захарче, прибрах се», а тичаш до хладилника да извадиш гадната котешка консерва и да нахраниш Скапалуси. Така поне съм сигурна, че няма да получиш шок, като отидеш на горния етаж и видиш, че липсва картината ми «Последната вечеря на Елвис», че моята половина от дрешника е празна, и да си помислиш, че в къщата ни е влязъл крадец, дето си пада по женските дрехи (за разлика от някои други, които харесват само онова, което е под тях).

Вярно е, че понякога ме дразниш, скъпи, но все още те мисля за голяма симпатяга, затуй винаги ще си останеш моята сладка поничка, моята вкусна палачинка, независимо накъде ще ни отведат пътищата ни. Просто решех, че не съм родена за съпруга на човек, дето държи в хладилника консерва с котешка храна. Не мисли, че си виря носа и че лесно съм взела това решение. Миналата седмица дори телефонирах на горещата линия на медиумите, защото повече не издържах нощ подир нощ да лежа будна (и да слушам хъркането ти — братче, не искам да те засегна, ама вдигаш шум като цяла дъскорезница), откъдето ми продиктуваха следното: «Счупената лъжица може да стане вилица.» Отначало не разбрах посланието, ала не се предадох. Не съм умна като някои хора (или като някои, дето се мислят за умни), но не си оставям магарето в калта. Майка ми казваше, че най-добрата мелница мели бавно, обаче много ситно, та и аз заорах в проблема като мелничка за черен пипер в китайски ресторант, размишлявайки нощем, докато ти хъркаше и несъмнено на сън броеше колко свински зурли се побират в консервена кутия. Постепенно проумях колко мъдра е поговорката за счупената лъжица и вилицата. Нали разбираш, вилицата има зъбци, които са разделени, както ние с теб трябва да се разделим, ала същевременно те са прикрепени към една и съща дръжка. Същото се отнася и за нас. И двамата сме човешки същества, Ел Ти, които са способни на взаимна обич и уважение. Спомни си как се карахме заради Франк и Скапалуси, но все пак, общо взето, живеехме щастливо. Ала настъпи моментът да потърся късмета си далеч от теб и да погледна на живота от ъгъл, различен от твоя. Освен това ми е мъчно за мама.“

(Не съм сигурен, че това наистина е съдържанието на писмото, което Ел Ти е намерил прикрепено на вратата на хладилника — струва ми се доста невероятно — но на този етап от историята мъжете вече се

превиват от смях, пък и в интерес на истината от Лулубел можеше да се очаква тъкмо такова послание.)

„Ако обичаш не тръгвай след мен, Ел Ти. Въпреки че ще бъда при майка ми, а ти знаеш номера на телефона ѝ, моля, не ме търси, а чакай аз да ти се обадя. Ще се свържа с теб, но междувременно трябва да обмисля това-онова и въпреки че доста съм напреднала, в главата ми още е пълна мъгла. Вероятно по-късно ще поискам развод и смятам за честно да те предупредя още сега. Не обичам да поддържам празни надежди, винаги се придържам на принципа «изплюй камъчето, пък да става каквото ще». Запомни, че всичките ми постъпки са продиктувани от любов, не от омраза и гняв. Не забравяй и онова, което ми бе казано, а сега ще споделя с теб — счупената лъжица може да бъде замаскирана вилица.

Обичам те: Лулубел Симс.“

На това място, Ел ти замълчава, за да подчертае, че тя се е подписала с моминското си име, и отново изпълнява номера със забелените очи, патент на Ел Ти Деуит. После изрецитирва послеписа, прикрепен с лепенка към писмото:

„Взимам Франк, а на теб оставям Скапалуси.
Предполагам, че това е и твоето желание.

С обич: Лулу.“

Ако вилицата бе символ на семейство Деуит, то Скапалуси и Франк бяха другите ѝ два зъбеца. Ако ли пък тя не съществуваше (според мен този брак повече приличаше на нож — от онези, опасните, с две остриета), Скапалуси и Франк отнова бяха олицетворение на противоречията между Ел Ти и Лулубел. Защо мисля така ли? Макар че Лулубел подари Франк на Ел Ти (по случай първата годишнина от сватбата им), а Ел Ти подари Луси, която скоро щеше да бъде наречена

Скапалуси, на съпругата си (по случай втората годишнина от сватбата им), когато Лулубел се изнесе, двамата размениха домашните си любимци.

— Тя ми подари кучето, защото знаеше колко си падам по онова в сериала „Фрейзър“ — обяснява Ел Ти. — На тази порода им викат „териер“, ама не си спомням точно какъв. Беше нещо с Джак... Джак Спрат... Джак Робинсън... Джак Скапаняк? Сигурно ви се е случвало да не можете да се сетите за нещо, макар да е на върха на езика ви.

Някой от слушателите се обажда, че кучето във „Фрейзър“ е Джак Ръсел териер, при което Ел Ти одобрително кимва и възкликва:

— Именно! Разбира се! Точно така, братле! Франк беше Джак Ръсел териер. Но правичката да ви кажа, след час пак ще го забравя — ще бъде в главата ми обаче като нещо, което се е скрило зад висока скала. След час ще се питам: „Онова приятелче какъв каза, че е бил Франк Джак Хандъл териер... или май беше Джак Рабит. Сигурен съм, че беше нещо такова...“ И тъй нататък. Защо? Мисля си, че е заради силната ми омраза към онзи скапан дребосък. Онзи лаещ плъх. Онази космата машина за лайна. Намразих го още в мига, в който го видях. Така си е. Признавам го най-чистосърдечно и не се срамувам. Ще ви издам още една малка тайна — Франк изпитваше към мен същите чувства. Беше омраза от пръв поглед.

Нали знаете как някои хора обучават кучето да им носи пантофите. Франк не само отказваше да ми ги донесе, ами *драйфаше* в тях. Първия път си обух пантофа, без да подозирам нищо. Все едно стъпих в топла каша, която е станала на буци. Въпреки че не видях как точна се е случило, моята теория е, че малкият гадняр е стоял... не, дебнел е пред вратата на спалнята, а като ме е видял да идвам, се е вмъкнал вътре, издрайфал се е в десния ми пантоф, после се е пъхнал под леглото да ми гледа сеира. Досетих се как е станало, защото онази гадост още беше топла. Шибаното псе! Много им здраве на онези, дето твърдят, че кучето е най-добрият приятел на човека. Така бях побеснял, че му нахлузих каишката и го поведох към приюта за безстопанствени кучета, ама Лулу едва не припадна. Човек би си рекъл, че ме е заварила да правя на псето клизма с химически препарат.

— Ако заведеш Франк при бездомните кучета, заведи и мен! — каза ми и се разрева. — Мразиш го в червата, а за мен пет пари не

даваш. За теб сме досадници, от които бързаш да се отървеш, и това е самата истина! — И продължи да ми пили все в същия дух.

— Той се издрайфа в пантофа ми — обясних.

— Кучето е повърнало в пантофа ти, а ти искаш да го убиеш, така ли? О, скъпи, да можеше да се чуеш!

— Ако стъпиш в пантоф, пълен с кучешко повръщано, друга песен ще запееш — изръмжах, защото вече започвах да побеснявам.

Обаче от опит знаех, че е безсмислено да вдигам скандал. Лулу винаги печели — ако примерно ти държиш попа, в нея е асото. Ако пък то е в теб, тя има коз. Освен това притежава способността да *раздухва* нещата. Ядосам ли се за нещо, тя побеснява. Побеснея ли, тя вдига армията под тревога и изстрелва всички самонасочващи се ракети. Хич не преувеличавам, да знаете — след нея остава само изпепелена земя. В повечето случаи не си струваше да я дърпам за опашката, защото последствията бяха ужасни. Само че всеки път го забравях.

Междувременно тя продължаваше да ми трие сол на главата:

— Божке, моето сладурче си е пъхнало нежното краче в малко кучешка плюнка и крехката му душа е наранена!

Опитах се да ѝ обясня, че не е права, че не става въпрос за слюнка, защото слюнката не е на бучки, ама тя не ми даде и дума да издумам. Вече се беше навила и нямаше спиране, започваше поредната проповед.

— Ще ти кажа нещо, скъпи, дори в пантофа ти да е попаднала кучешка лига, не е болка за умирање. Вие, мъжете, направо ме убивате. Що поне веднъж не се поставиш на мое място? Що не се опиташ да бъдеш жена? Да отидеш посред нощ в тоалетната, а мъжът ти е вдигнал седалката и задникът ти да цопне в ледената вода. Малко нощно къпане, а? В повечето случаи господинът дори не е пуснал водата; мъжете сигурно си мислят, че феята на тоалетните идва след полунощ да почисти... Та, както казвах, сядаш в пикнята и ненадейно забелязваш, че отгоре на всичко си стъпила в локва от урина, направо джапаш в „лимонадата“, защото макар мъжете да си мислят, че винаги улучват в десетката с оная си работа, хич не са точни стрелци; и в пияно, и в трезво състояние първо заливат целия под на тоалетната, преди да пристъпят към главното занимание. Имам богат опит в това отношение, миличък — баща, четирима братя, един бивш съпруг, плюс четири гаджета, за които не смятам за необходимо да ти обяснявам —

а ти си готов да изпратиш бедничкия Франк в газовата камера само защото малко негова слюнка е изтекла в пантофа ти.

— В кожения ми пантоф — подчертах, опитвайки се да запазя достойнството си. Единственото, което научих от съвместното ми съжителство с Лулу, да разбирам кога съм победен. А загубя ли, ставам адски смел и решителен. За нищо на света нямаше да ѝ призная, макар да го знаех със сигурност, че псето нарочно се е изповръщало в пантофа ми, също както нарочно се изпикава върху бельото ми, ако преди работа забравя да го хвърля в коша за пране. Тя може да разхвърля сутиените и бикините си из цялата къща — всъщност тъкмо това правеше — но случеше ли се да оставя чорапите в някой ъгъл, гадното псе задължително ги препикаваше. Само че нямаше да ѝ го кажа, защото щеше да ми запише час при психиатър. Щеше да го направи, *макар да знаеше, че имам право*. Защото това означаваше да приеме насериозно думите ми, а на нея не ѝ се искаше. Разбирате ли, обичаше Франк, той също я обичаше. Бяха като Ромео и Жулиета.

Винаги, когато гледахме телевизия, Франк лягаше на пода до нея и отпускате глава на обувката ѝ. Можеше да остане в тази поза цяла нощ — от време на време отправяше на Лулу поглед, изпълнен с любов и обожание, а задникът му беше обърнат към мен, та да ме обгазва, когато му скимне. Да, обичаше я, тя също го обичаше. Защо ли? Един Бог знае. Мисля, че любовта е загадка за всички с изключение на поетите, а всеки нормален човек бъкел не разбира от писанията им. Според мен повечето от тях сами не проумяват стиховете си освен в редки случаи, когато се събудят и подушат миризмата на прясно сварено кафе.

Обаче не мога да си кривя душата — Лулубел не ми подари кучето с цел да стане нейна собственост. Знам, че някои хора го правят — например човек завежда съпругата си в Маями, защото му се иска да се разходи до там, или пък съпруга подарява на мъжа си бягаща пътечка, защото ѝ се иска той да свали някой и друг килограм — но нашият случай не беше такъв. Отначало бяхме лудо влюбени един в друг; наистина бях луд по нея и залагам живота си, че и тя изпитваше същото. Подари ми кучето, защото винаги се заливах от смях, докато гледах песа във „Фрейзър“. Искане да ми достави удоволствие, това е всичко. Не знаеше, че Франк ще си падне по нея или че тя ще го обикне, също както не подозираше, че псето ще ме намрази в червата и

ще бъде най-щастливо, когато се издрайфа в пантофа ми или изгризе завесата откъм моята половина от леглото.

Ел Ти оглежда ухилените си слушатели, без самият той да се усмихне, само страдалчески забелва очи и те отново избухват в смях, защото краят на историята им е известен. Ако щете вярвайте, но и аз се засмивам, въпреки че знам за Човека с брадвата.

— Дотогава никой не ме беше мразил — продължава той. — Нито човек, нито животно, затова ми беше криво. Опитах се да се сприятеля с Франк — първо, заради самия себе си, второ, за да не обидя жената, която ми го подари — но ударих на камък. Възможно е и той да се е помъчил да се сприятели с мен... кой знае какво се върти в главата на едно куче, но нищо не излезе. Тъкмо тогава прочетох в една вестникарска рубрика — мисля, че беше „Скъпа Аби“, че домашният любимец е най-неподходящият подарък, който можеш да направиш на някого, и с две ръце подкрепих това мнение. Помислете — дори с животното взаимно да се харесате, какво означава подобен подарък? „Скъпи, приеми вълшебния ми дар — машина, която от едната страна яде, а от другата сере, и която ще работи има-няма петнайсет години, да ти е честита шибаната Коледа.“ Обаче в повечето случаи това ти хрумва *после*. Сещате ли се за какво говоря?

Смятам, че с Франк положихме големи усилия. В края на краищата, макар взаимно да се ненавиждахме, и двамата обичахме Лулубел. Мисля, че затуй, когато седнах до нея на канапето да гледаме „Мърфи Браун“ или някакъв филм, той само ръмжеше, обаче нито веднъж не ме ухапа. Но въпреки това фасоните му ме влудяваха. Ама че нахалство! Какво си въобразява тази космата топка?

— Чуй го само! — казвах й. — Чуй как ръмжи по мен.

Лулубел нежно го погалваше по главата, както никога не галеше мен, освен ако не е прекалила с пиенето, и заявяваше, че кучешкото ръмжене е като мъркането на котките, че Франк се радва, задето сме решили да прекараме една спокойна вечер пред телевизора. Ще ви издам една тайна — никога не се опитвах да го погаля, когато тя е наблизо. Понякога му давах храна и нито веднъж не го ритнах (въпреки че няколко пъти се изкуших — няма да си кривя душата), но никога не го галех. Страхувах се, че ще ме ухапе, после ще продължи да ме ръфа. Положението вкъщи беше досущ като че двама пича живеят с красиво момиче. В „Пентхаус“ го наричат *ménage a trios*. И

двамата я обичахме, тя отвърщаше на чувствата ни, ала с течение на времето усетих, че везните се накланят в полза на Франк и тя започна да го обича повече от мен. Може би защото той никога не се заяждаше с нея и не драйфаше в пантофите ѝ, освен това нямаше опасност да остави вдигната седалката на тоалетната, понеже удовлетворяваше естествените си нужди навън. Освен когато в бързината забравех да хвърля слиповете си в коша за пране и ги оставех под леглото или в някой ъгъл.

Достигайки до този момент от разказа си, Ел Ти вече е изпил кафето, което си носи в термос, и започва да чупи кокалчетата на пръстите си. Това е своеобразен антракт между първо и второ действие.

— Един ден, спомням си, че беше събота, с Лулу отидохме в търговския център. Нали се сецате, да позяпаме витрините, както правят всички. Когато приближихме магазина „Джей Си Пени“, забелязахме, че пред магазина са се струпали много хора.

— Да видим какво става — предложи Лулу. Пробихме си път през множеството, озовахме се най-отпред... и какво да видим! Изкуствено дърво с голи клони, заобиколено от изкуствена трева. Половин дузина сиамски котенца се гонят по тревата, катерят се по дървото и се боричкат.

— Боооже, колко са милички! — разтопи се Лулу. — Същински сладурчета, нали скъпи? Погледни ги, погледни ги!

— Видях ги — промърморих, обаче умът ми беше зает с друго — току-що бях открил най-подходящия подарък за Лулу по случай годишнината от сватбата ни. Честно да си призная, въздъхнах с облекчение. Доста си бях блъскал главата, понеже исках да ѝ поднеса най-хубавия подарък — напоследък нещата помежду ни не вървяха. Сетих се за Франк, но не се притесних; от опит знам, че кучетата и котките враждуват само в анимационните филмчета, а в истинския живот се погаждат... обикновено се разбират по-добре от хората... особено когато навън е студено.

Накратко, купих едно от котенцата и го подарих на Лулубел в деня на годишнината от сватбата ни. Сложих му кадифен нашийник, а отдолу пъхнах картичка, на която написах: „ЗДРАВЕЙ, аз съм ЛУСИ! Изпраща ме с любов Ел Ти. Честита годишнина от сватбата ви!“

Вероятно се досещате какво ще ви кажа, нали? Повтори се историята с проклетия Франк, само че наобратно. Отначало бях луд по псето, също както отначало Лулубел беше луда по Луси. Все я гушкаше, говореше ѝ като на бебе: „Мъничката ми, сладичката ми, виж колко си добричка“ и тъй нататък, докато един ден Луси разярено измяука и я перна с лапичка по носа. При това с извадени нокти. После побягна и се скри под кухненската маса. Лулу се засмя, като че ли никога не бе имала по-забавно преживяване и сякаш именно това очаква човек от мило котенце, но забелязах, че ѝ докривя.

Тъкмо в този момент се появи Франк. Беше се настанил да подремне под леглото в спалнята, и то откъм страната на Лулу, но когато тя неволно изпищя, негово величество пристигна да разузнае обстановката.

Веднага забеляза Луси под масата и тръгна към нея, но първо подуши линолеума на мястото, на което беше стояла.

— Направи нещо, миличък! — изплака Лулубел. — Франк ще я убие!

— Остави ги на мира — отвърнах. — Да видим какво ще се случи.

Луси се наежи, но не помръдна, само го наблюдаваше. Лулу понечи да се приближи към масата, въпреки че я предупредих да не го прави (не беше от жените, които се подчиняват, като ги помолиш за нещо), обаче аз я хванах за китката и я задържах. От опит знам, че е за предпочитане да оставиш враждуващите сами да изгледят недоразумението помежду си. Това е най-добрият и най-бързият начин.

Франк се приближи до масата и взе гърлено да ръмжи.

— Пусни ме, Ел Ти — помоли се Лулубел — нека да я взема. Чуваш ли как ръмжи Франк?

— Не ръмжи, а мърка — отвърнах. — Сигурен съм, защото като ме види, все така прави.

Тя ми хвърли унищожителен поглед, но си замълча, по време на брака ни, който продължи три години, последната дума беше моя по отношение на Франк и Скапалуси. Странно, но е самата истина. По всяка друга тема Лулу неизменно ме надговаряше. Станеше ли въпрос за домашни любимци, неизчерпаемият ѝ извор на хапливи реплики сякаш внезапно пресъхваше. От което буквално я хващаше бяс.

Франк пъхна глава под масата, а Луси го перна с лапичка по носа, както беше ударила Лулубел, само че този път не показва ноктите си. Помислих си, че песът ще се нахвърли върху нея, но това не се случи. Той само изсумтя и подви опашка. Не изглеждаше уплашен, а сякаш си казваше: „Добре, щом така стоят нещата.“ После отиде в дневната и легна пред телевизора. Това беше първото и последното противоречие по между им. Поделиха си територията също както с Лулубел си я поделихме през последната ни година заедно, когато отношенията ни се влошиха; спалнята принадлежеше на Франк и на Лулу, кухнята — на двама ни с Луси (по Коледа Лулубел вече я наричаше Скапалуси), а дневната беше неутрална територия. През онази последна година четиримата прекарахме там много вечери; Скапалуси беше на скута ми, Франк лежеше на пода и както винаги подпираше муцуната си на обувката на Лулу, а ние, представителите на човешката раса, седяхме на канапето — Лулубел четеше книга, а аз гледах „Колелото на късмета“ или „Животът на богатите и на знаменитите“, наричано от жена ми „Животът на богаташи и на мацки по прашки“.

Още от първия ден котката категорично отказа да има вземане-даване с нея. Франк поне от дъжд на вятър се опитваше да бъде любезен с мен. В края на краищата истинската му природа винаги надделяваше и той изгризваше маратонката ми или препикаваше бельото ми, ала от време на време ми се струваше, че наистина полага известни усилия. Облизваше ръката ми, понякога дори ми се усмихваше, но все когато в чинията ми имаше нещо вкусно.

Котките са съвсем различни. Котката не се унижава да си изпроси нещо даже когато много ѝ се иска. Котката е неспособна да лицемери. Ако повечето проповедници поне мъничко приличаха на котките, тази страна щеше да се върне към религията. Ако котката те харесва, ще го разбереш. Ако ли не, също ще разбереш. Скапалуси не харесваше Лулу и от първия миг ѝ даде да го разбере. Като видеше, че ще я храня, се умилкваше около мен и мъркаше, докато изсипвах консервата в чинийката ѝ. Но ако на Лулубел хрумнеше да ѝ даде храна, писаната сядаше пред хладилника в другия край на помещението и подозрително я наблюдаваше. И не се приближаваше до чинийката, докато жена ми не се отдалечи. Поведението ѝ вбесяваше Лулу.

— Мисли се за Савската царица! — възкликна веднъж. Вече не говореше на Луси като на бебе, нито я прегръщаше. Посегнеше ли към нея, в най-добрия случай получаваше дълбоки драскотини на китките.

Преструвах се, че харесвам Франк, а Лулу се правеше, че харесва Луси, но в крайна сметка първа се отказа от преструвките. Предполагам, нито на жената, нито на котката им беше приятно да лицемерят. Не вярвам, че Лулу ме напусна само заради Луси — да му се не види, сигурен съм! — ала съм сигурен и в това, че котката ѝ помогна да направи решителната крачка. Понякога домашните любимци живеят дълго. Така подаръкът за жена ми по случай втората годишнина от сватбата се оказа капката, от която чашата преля. Държа някой да го каже на „скъпата Аби“.

Лулу най се дразнеше от говоренето на писаната. Една вечер ми каза:

— Ако котката не престане да мяука, ще запратя по нея енциклопедията.

— Тя не мяука — отвърнах, — а си бърбори.

— Все едно. Ще ми се да престане да бърбори.

Тъкмо в този момент Луси скочи на скута ми, престана да мяука и тихичко замърка. Мъркане, което *наистина* беше мъркане. Почесах я между ушенцата, както обича, в този момент случайно вдигнах очи. Лулу забодя нос в книгата, но миг преди това видях в погледа ѝ омраза. Не към мен. Към Скапалуси. Да я замери с енциклопедията ли? Изражението ѝ подсказваше, че ѝ се иска да притисне котката между два тома на енциклопедията и да я сплеска като буболечка.

Случваше се, щом влезе в кухнята, да завари котката на масата и с един удар да я свали на пода. Веднъж я попитах дали ме е виждала да удрям Франк, когато се качи на леглото — повярвайте, често го заварвах там, винаги от нейната страна, а върху завивката — валма от противната му бяла козина. Тя само се усмихна... всъщност беше подобие на усмивка, и процеди:

— Ако се опиташ, най-вероятно ще останеш без два-три пръста.

Понякога Луси наистина беше Скапалуси. Котките са на настроения, случва се буквално да откачат — всеки, който е имал котка, ще го потвърди. Очите им се уголемяват и някак се изцъклят, те навирват опашки и започват да препускат из къщата; понякога се изправят на задните си лапи, подскачат и сякаш се боксира с

противник, който остава невидим за хората. Една нощ, когато беше на около година, Луси изпадна в подобно състояние — трябва да е било горе-долу три седмици, преди Лулубел да ме напусне.

Изскочи от кухнята, плъзна се по паркета, прескочи Франк и взе да се катери по завесите в дневната. В плата зейнаха дупки, от които провиснаха конци. Тя скочи върху корнизата и се заоглежда; въртеше сините си очи, опашката ѝ тупкаше по дървения прът.

Франк само леко подскочи, после пак облегна муцуната си на обувката на господарката си, обаче Лулубел, която се беше задълбочила в книгата, се стресна от изпълнението на котката и отново видях омразата в погледа ѝ.

— До гуша ми дойде — заяви. — Ще намерим добър дом за синеоката мръсница, ако не ни стигне акълът да открием дом за една чистокръвна сиамка, ще я занесем в приюта за безстопанствени животни. Търпението ми се изчерпа.

— За какво говориш? — попитах.

— Сляп ли си? Погледни завесите — направи ги на парцали!

— Ако те интересуват завеси на парцали, защо не погледнеш завесата откъм моята страна на леглото? Цялата е разкъсана отдолу. Защото *той* я ръфа.

— Не е същото — промърмори тя и ме изгледа накриво. — Много добре знаеш, че не е същото.

В този момент кипнах и си казах, че няма да я оставя да си разиграва коня.

— Мислиш, че не е същото само защото харесваш кучето, и не понасяш котката, която аз ти купих — заявих. — Но едно да знаеш, госпожо Деуит — ако във вторник занесеш в приюта котката, задето е скъсала завесите в дневната, в сряда кучето ще се озове на същото място, защото разкъса завесата в спалнята. Ясно ли е?

Тя се втренчи в мен и се разрида. После ме замери с книгата и ме нарече „мръсник“. Долен мръсник. Хванах я за китката и се помъчих да я задържа, та поне да се опитам да ѝ се извиня (ако въобще имаше начин да се извиня, без да угоднича, което този път определено не възнамерявах да направя), обаче тя издърпа ръката си, после избяга от стаята. Франк хукна след нея. Качиха се на горния етаж, вратата на спалнята се затръшна.

Почаках един час, докато гневът ѝ премине, и също се качих. Понечих да отворя вратата на спалнята, но се оказа, че Франк я затиска отвътре. Разбира се, можех да го изблъскам, но той започна да ръмжи така, че ме стресна. Ръмжеше като див звяр, приятели, звукът, който излизаше от гърлото му, не беше никакво мъркане. Ако влезех в спалнята, той като нищо щеше да се постарее да отхапе мъжките ми атрибути. Тази нощ спях на канапето. За пръв път.

След има-няма месец Лулу ме напусна.

Ако Ел Ти е преценил правилно времето за разказване на историята си (обикновено успява — повторенията водят до съвършенство), тъкмо в този момент прозвучава звънецът, призоваващ служителите във фабриката за консерви „Хепъртън“ в град Еймс, щата Айова да се върнат на работните си места, и той не е принуден да отговаря на въпросите на новопостъпилите (старите пушки знаят края... пък и предпочитат да не питат), дали с Лулубел са се сдобрили, дали знае къде живее сега бившата му съпруга или — това е най-страхотният въпрос, който заслужава премия от шейсет хиляди долара — дали Лулубел и Франк още са заедно. Звънецът, обявяващ края на обедната почивка, е най-доброто средство да не отговаряш на неудобни въпроси.

Ел Ти прибира термоса, изправя се, протяга се и заявява:

— Въз основа на случилото се създадох така наречената „теория на Ел Ти Деуит за домашните любимци“.

Новаците изпитателно го гледат също като мен, когато за пръв път чух тази високопарна фраза, обаче ги очаква същото разочарование, което изпитах и аз; толкова хубава история заслужава по-оригинален финал, ала Ел Ти винаги я завършва по един и същи начин:

— Ако кучето и котката в дома ти се разбират по-добре, отколкото вие с жена ти, очаквай някоя вечер, като се прибереш от работа, да намериш писмо за сбогом, прикрепено на вратата на хладилника.

* * *

Както вече споменах, той често разказва тази история, а веднъж, когато го поканих на вечеря, я разказа на съпругата ми Розлин и на сестра ѝ Холи. Жена ми повика Холи, която е разведена от две години, та да станем две двойки. Сигурен съм, че това е единствената причина, защото тя никога не е харесвала Ел Ти Деуит. Повечето хора си падат по него, нещо повече — бързо го обикват, ала Розлин не се числи към „повечето хора“. Разбрах, че и разказът за писмото, прикрепено на вратата на хладилника, и за домашните любимци не ѝ хареса, въпреки че се усмихваше на епизодите, които минаваха за смешни. Колкото до Холи... мамка му, не разбрах каква е реакцията ѝ. Познавам я отдавна, но никога не разбирам какво мисли. През повечето време седи с ръце на скута и се усмихва като Мона Лиза. Този път обаче грешката беше моя и си я признавам. Ел Ти не искаше да ни занимава с разказа си, ала аз го накарах, защото в трапезарията цареше неловка тишина, нарушавана сома от потракването на приборите за хранене, а неприязънта на Розлин към него беше почти осезаема. Сякаш се излъчваше от нея. Казвах си, че щом приятелят ми е усетил омразата на териера Франк, вероятно ще долови и чувствата на съпругата ми.

Ето защо той разказа историята, най-вече за да ми угоди; забелваше очи, сякаш казваше: „Преметна ме, момчета — направо ми скри топката“, жена ми се смееше от време на време (смехът ѝ ми се струваше фалшив като парите в играта „Монопол“), а Холи се взираше в масата и се усмихваше като Мона Лиза. Иначе вечерята мина гладко, на сбогуване Ел Ти благодари на Розлин за „съвършено хубавите ястия“ (каквото и да означава това), а тя му каза да идва по-често, било ѝ много приятно да го вижда. Разбира се, излъга, но едва ли в световната история има празненство, по време на което не са били изречени поне няколко лъжи. И така, всичко мина гладко до момента, в който, докато карах към дома на Ел Ти, той заговори как след около седмица ще стане една година, откакто Лулубел го напусна — четвъртата годишнина от сватбата, когато старомодните съпрузи поднасят цветя, а ултрамодерните поднасят електроуреди. Добави, че тъщата му, при която Лулубел така и не бе отишла, възнамерява да постави в местното гробище паметник с името на дъщеря си.

— Според госпожа Симс трябва да смятаме Лулу за мъртва — промълви и избухна в ридания.

Право да ви кажа, така се стреснах, че едва не вкарах колата в канавката.

Ел Ти плачеше така силно, че като се окопитих, взех да се притеснявам да не би от дълго спотайваната скръб да получи удар, да си спуска кръвоносен съд или нещо от този род. Поклащаше са напред-назад и удряше с длани по таблото. Все едно в него беснееше дяволска вихрушка. В крайна сметка спрях на банкетата и потупах по рамото приятеля си. Дори през ризата усетих колко гореща е плътта му.

— Стегни се, Ел Ти — казах му. — Престани.

— Толкова ми липсва — избърбори той. Гласът му така беше прегракнал от плач, че думите почти не се разбираха. — *Ужасно* ми липсва. Прибирам се вкъщи, а там е само котката, която плаче ли, плаче, скоро и аз се разреавам, двамата плачем, докато напълня чинийката ѝ с проклетата котешка храна.

Обърна към мен зачервеното си лице, обляно в сълзи. Казах си, че няма да издържа погледа му, но стиснах зъби и издържах, защото изпитвах чувство за вина. Кой го накара да разкаже историята за Луси, Франк и писмото, прикрепено за вратата на хладилника? Със сигурност не беше Майк Уолас, нито Дан Радър. Затова стиснах зъби и го погледнах в лицето, макар че гледката беше ужасна. Не посмях да го прегърна от страх да не би вихрушката да се прехвърли в мен, но продължих да го потупвам по рамото.

— Мисля, че е жива и просто се е скрила някъде — промълви той. Гласът му още беше прегракнал, но в него се долавяше жалко упорство. Бас държа, че не казваше онова, в което вярваше, а в което *искаше* да вярва.

— Ами... няма лошо да го вярваш — казах. — Не е незаконно, нали? Пък и в крайна сметка не са открили *трупа ѝ* или нещо подобно.

— Представям си, че е в Невада и пее в казиното на някой хотел — промърмори Ел Ти. — Не във Вегас или Рино — в големите градове няма да ѝ обърнат внимание, обаче съм сигурен, че например в Уинемъка или в Ели ще има луд успех. Попаднала е в такова градче, видяла е табела „Гърсим певица“, окачена на вратата на някой бар, и се е отказала да отиде при майка си. Първо на първо, не знам защо ѝ е скимнало да ходи при старата, след като винаги е казвала, че изобщо не се разбират. Не знам дали си я чувал да пее, но повярвай, че го можеше. Вярно, не беше страхотна като онези, дето ги дават по

телевизията, но беше добра. Когато за пръв път я видях, пееше в бара на хотел „Мариот“. В град Кълъмбъс, щата Охайо. Идва ми на ум и нещо друго... — Той се поколеба, сетне продължи, като сниши глас: — Проституцията е легална в Невада. Не във всички окръзи, но в повечето. Лулу може би работи в някой от веригата „пътуващи“ бардаци във фургон или в „Ранчо «Мустанг»». В много жени има курвенска «жилка» и Лу беше от тях. Не че ми изневеряваше — затуй не мога да кажа от къде го знам, но съм сигурен. Тя... да, твърде възможно е да работи в подобно заведение.

Млъкна и се загледа в една точка; може би си представяше Лулубел в един от фургоните на прочутите пътуващи бардаци в Невада — носи само чорапи и духа на някакъв каубой, а от съседното помещение долита песента «Шест дни на път», изпълнявана от Стиви Ърл енд Дюкс, или пък звукът от телевизора, по който излъчват «Холивудски хроники». Лулубел е станала проститутка, но не е мъртва, а малкото ѝ субаро, намерено изоставено край пътя, не означава нищо. Също както погледът на животно, наглед толкова съсредоточен, не означава нищо.

— Ще го повярвам, ако искам — промълви той, сетне избърса зачервените си очи.

— Разбира се — кимнах. — Така си е, приятел. — Същевременно се питах какво биха си помислили ухилените мъжаги, които слушаха историята му, докато нагъваха сандвичите си, ако видят този Ел Ти, този треперещ човек с бледо лице, подпухнали клепачи и пареща кожа.

— Мамка му — процеди той. — *Наистина* го вярвам. — Поколеба се, после повтори: — *Наистина* го вярвам.

* * *

Като се върнах у дома, заварих Розлин в леглото — беше издърпала завивката до брадичката си и се преструваше, че чете книга. Холи си беше отишла. Розлин беше в отвратително настроение, скоро разбрах защо. Оказа се, че жената, криеща се зад усмивката на Мона Лиза, си е паднала по моя приятел. Буквално е налапала въдицата. А съпругата ми определено беше против.

— Защо са му отнели шофьорската книжка? — попита, но преди да отговоря, добави: — Заради злоупотреба с алкохол, нали?

— Точно така. OUI. — Седнах на леглото и си свалих обувките. — Обаче оттогава изминаха почти шест месеца и ако той пази поведение още два, ще му върнат тапията. Мисля, че ще си я получи. Нали знаеш, че посещава сбирките на Анонимните алкохолици.

Съпругата ми изсумтя — очевидно информацията не ѝ направи особено впечатление. Свалих си ризата, помирисах я под мишниците и я окачих в дрешника. Бях я носил само два часа по време на вечерята.

— Знаеш ли какво — подхвана Розлин, — цяло чудо е, че от полицията не го сгасиха натясно след изчезването на жена му.

— Разпитвах го — обясних, — но само за да получат възможно най-обширна информация. И дума не е ставало, че той я е очистил, Роз. Никога не са го подозирали.

— Брей, много си сигурен.

— Че защо да не съм? Знам туй-онуй. Един ден след заминаването си Лулубел е телефонирала на майка си от някакъв хотел в Източен Колорадо, а на другия ден отново ѝ е позвънила от Солт Лейк Сити. И двата пъти Ел Ти беше на работното си място във фабриката. Беше на работа и в деня, в който намериха колата ѝ край черния път близо до Калиенте. Следователно не я е убил, освен ако не притежава способността като по магия за секунди да се пренася на различни места. Освен това той и с пръст не би я пипнал, защото много я обичаше.

Розлин отново изсумтя, с което изразяваше недоверието си. С нея сме женени почти трийсет години, ала чуя ли този звук, винаги ме обзема желание да ѝ извикам да престане, да се изтропа или да стане от цукалото, да каже каквото ѝ е на езика или да си трае. Хрумна ми да ѝ разкажа как Ел Ти се разрида, докато пътувахме към дома му, как почувствах, че в него сякаш бушува циклон, помитащ всичко, което не е приковано или привързано. Обаче не го направих. Жените не вярват на мъжките сълзи. Може да твърдят обратното, но дълбоко в душата си не вярват на мъжките сълзи.

— Защо не се обадиш в полицията? — подхвърлих. — Предложи им експертната си помощ. Посочи им подробностите, които са пропуснали, бъди като Анджела Лансбъри от «Убийство», написа тя“.

Проснах се в леглото. Розлин изключи лампата. Дълго лежахме в мрака. Тя отново проговори, този път тонът ѝ беше по-мек:

— Извинявай, но не обичам този човек. Не ми допада, никога не ми е допадал.

— Знам го и без да ми го кажеш — промърморих.

— Не ми хареса и как зяпаше Холи.

Което означаваше, както по-късно установих, че не ѝ е харесало как Холи го зяпа. В моментите, в които не се взираше в чинията си, разбира се.

— Ще ми се друг път да не го каниш на вечеря — продължи Розлин.

Предпочетох да замълча. Беше късно, освен това бях капнал от умора. Имах тежък ден, още по-тежка вечер и бях уморен. Нямах желание да споря с жена ми, особено в момент, в който съм смазан от умора, а тя — разтревожена. При подобен спор един от съпрузите прекарва нощта на канапето. Единственият начин да го предотвратиш, е да си траеш. В брака думите са като проливен дъжд, а земята е прорязана с дълбоки дерета, които за секунди могат да се превърнат в буйни реки. Психотерапевтите твърдят, че говоренето води до катарзис и излекуване, но повечето от тях или са разведени, или са обратни. Според мен мълчанието е най-добрият приятел на брака.

Мълчание.

След известно време моята най-добра приятелка ми обърна гръб и се пресели в страната на сънищата. Аз дълго лежах буден, мислех за прашната малка кола, може би навремето боядисана в бяло, която е заседнала в канавката край черния път в пустинята на Невада близо до Калиенте. Предната лява врата е отворена, огледалцето за обратно виждане е изкъртено и е захвърлено на пода, задната седалка е напоена с кръв, върху която се виждат следи от животни, които са дошли да проверят какво става и може би да опитат от червената течност.

Някакъв мъж — предполагаше се, че е мъж, в повечето случаи серийните убийци са мъже — зверски беше убил пет жени в този район на света в разстояние на три години... именно на тези три години, през които Ел Ти живееше с Лулубел. Четири от жертвите не бяха местни жителки. Убиецът някак си ги принуждавал да спрат, измъквал ги от колата, изнасилвал ги, с брадва ги насичал на парчета и захвърлял останките на някое близко хълмче, за да станат плячка на

лешояди, врани и невестулки. Петата жертва беше възрастна жена, съпруга на местен собственик на ранчо. От полицията нарекоха убицеца „Човекът с брадвата“. Докато пиша тези редове, той още не е заловен. Нито пък е извършил ново престъпление; в случай, че Синтия Лулубел Деуит е била шестата му жертва, също е била и последната, поне засега. Ала все още не е ясно дали тя *наистина* е била убита от него. Този въпрос едва ли вълнува някого колкото Ел Ти, на когото липсата на отговор позволява да храни надежда.

Разбирате ли, кръвта на седалката не е била от човек; за по-малко от пет часа от криминологичния отдел на полицията в Невада уточниха този факт. Човекът, който открил изоставеното субаро (някакъв работник в близкото ранчо), видял на около километър разстояние рояк птици да кръжат над земята, а като стигнал до мястото, видял не нарязана жена, а разчленено куче. От животното били останали само костите и зъбите — хищниците и лешоядите очевидно са си устроили банкет, пък и по принцип този вид териери са доста мършави. Франк безсъмнено е станал жертва на Човека с брадвата, а съдбата на Лулубел е неясна.

„Може би — помислих си — тя е жива. Пее «Завържи ми жълта панделка» в «джейлхаус» в Ели или «Занеси писмо на Майкъл» в «Розата на Санта Фе» в Хоторн, съпровождана от трима джазмени — старчоци, които се опитват да се подмладят и се издокарват с червени елеци и тесни вратовръзки. А може би прави свирки на каубои от Остин или Уендър — навежда се под календар с лалета от Холандия, докато гърдите ѝ се сплескат върху бедрата ѝ, притиска в шепи поредния отпуснат задник и си мисли какво ще гледа по телевизията, когато смяната ѝ приключи. Може просто да е зарязала колата край пътя и е тръгнала пеш. Чувал съм за хора, които са го правили. Понякога на човек му писва, казва «майната» на всичко и тръгва накъдето му видят очите. Може би тя е изоставила Франк, като е решила, че някой ще го вземе и ще му осигури нов дом, само че се е появил Човекът с брадвата и...

Не! Познавам Лулубел и съм сигурен, че за нищо на света не би изоставила куче посред пустинята, за да пукне от жегата или от глад. Особено куче, което обичаше лудо като Франк. Ел Ти не преувеличаваше — знам го със сигурност, защото съм я виждал заедно с любимеца ѝ.

Възможно е още да е жива... теоретично, разбира се. Приятелят ми има право. Само защото не мога да измисля сценарий, който ще я отведе далеч от колата със зейнала предна врата, счупено огледалце за обратно виждане и кучето, лежащо мъртво на около километър разстояние, само защото не мога да измисля сценарий, в който Лулубел Симс се отдалечава от черния път близо до Калиенте и отива някъде, където става певица, шивачка или проститутка — никому неизвестна, но в безопасност — не означава, че подобен сценарий е невъзможен. Както казах на Ел Ти, в крайна сметка трупът ѝ не е открит, намериха само колата ѝ и жалките останки от кучето. Самата Лулубел може да бъде във всеки град на земното кълбо. Ясно е като бял ден.“

Въртях се в леглото, по едно време ожаднях. Станах, отидох в банята, извадих четките за зъби от чашата, в която ги държим, и я напълних с вода. Седнах на затворения капак на тоалетната чиния, отпих от чашата и се замислих за странното мяукане на сиамските котки, което сигурно не те дразни, ако ги обичаш, сигурно ти се струва като поздрав за добре дошъл у дома.

[1] Популярна американска телевизионна звезда, известна с комедийните си гегове. Била е водеща на пет различни предавания, едно от които — „Обичам Луси“, излъчвано в периода 1950–1957 г., се е превърнало в еталон и е било повтаряно в продължение на десетилетия. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.